

Ekoturizam kao razvojna šansa ruralnih područja na Kosovu i Metohiji

Ecotourism as a development chance of rural areas in Kosovo and Metohija

Andjelka Tripković^{1*}, Ljiljana Arsić², Jelena Premović³

^{1,2}Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Ekonomski fakultet, Kolašinska 156, Kosovska Mitrovica, Srbija / University of Priština (Temporary in Kosovska Mitrovica), Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica

³Ekonomski institut, Ulica Kralja Milana 16, 11000 Beograd, Srbija / Institute of Economics, Kralja Milana Str.16, 11000 Belgrade, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 07.04.2022, Rad prihvaćen / Accepted: 09.10.2022.

Sažetak: Godinama unazad, stanovnici Kosova i Metohije upućeni su na ono čime raspolažu, a to vispreni i preduzimljivi ljudi koriste kao način preživljavanja. Mnoga sela ostaju prazna čime posledično dolazi i do smanjenja poljoprivredne proizvodnje. Ruralne oblasti na Kosovu i Metohiji jesu predeli od izuzetne prirodne vrednosti i kao takve mogu biti predstavljene kao istinske ekološke oaze koje karakteriše tradicija, kultura i velika raznovrsnost etno-kulturne baštine. Prirodni potencijali Kosova i Metohije predstavljaju dobru osnovu za razvoj ekoturizma, a dalji napredak bi mogao da utiče i na održivi razvoj celokupnog područja. Pažnja je u radu posvećena međusobno uslovljenom odnosu ekoturizma i životne sredine. Na osnovu sprovedenog istraživanja utvrđeno je da stanovništvo Kosova i Metohije, u pretežno ruralnim sredinama, visoko ocenjuje značaj ekoturizma i prepoznaje njegov pozitivan uticaj na lokalni razvoj. Samim tim, istraživanjem je utvrđen i ubrzan trend progresivnog ulaganja u zaštitu životne sredine u Kosovskomitrovačkom i Kosovskom okrugu, što je primarno za unapređenje ekoturizma. Autori ovog rada su SWOT analizom predstavili trenutni nivo razvoja ekoturizma u ruralnim područjima na Kosovu i Metohiji i dali predloge za rešavanje postojećih problema, kako bi se na što racionalniji način obezbedili egzistencijalni uslovi života na selu, kroz proces stvaranja turističkih proizvoda i usluga, vodeći računa o životnoj sredini.

Ključne reči: ekoturizam, ruralni turizam, održivi razvoj, životna sredina, Kosovo i Metohija.

Abstract: Years ago, the inhabitants of Kosovo and Metohija were instructed in what they have at their disposal, and that smart and enterprising people use that as a way of survival. Many villages remain empty, which in turn leads to a reduction in agricultural production. Rural areas in Kosovo and Metohija are areas of exceptional natural value and as such can be presented as true ecological oases characterized by tradition, culture and great diversity of ethno-cultural heritage. The natural potentials of Kosovo and Metohija represent a good basis for the development of ecotourism, and further progress could affect the sustainable development of the entire area. The paper pays attention to the interdependent relationship between ecotourism and the environment. Based on the conducted research, it was determined that the population of Kosovo and Metohija, in predominantly rural areas, highly appreciates the importance of ecotourism and recognizes its positive impact on local development. Therefore, the research determined the accelerated trend of progressive investment in environmental protection in the Kosovo Mitrovica and Kosovo districts, which is primarily for the improvement of ecotourism. The authors of this paper presented the current level of ecotourism development in rural areas in Kosovo and Metohija and gave suggestions for solving existing problems, in order to provide the most rational way of living in rural areas, through the process of creating tourism products and services, taking into account about the environment.

Keywords: ecotourism, rural tourism, sustainable development, environment, Kosovo and Metohija.

¹orcid.org/0000-0002-3972-4933, e-mail: andjelka.tripkovic@pr.ac.rs

²orcid.org/0000-0002-3582-8161, e-mail: ljiljana.arsic@pr.ac.rs

³orcid.org/0000-0002-7932-853X, e-mail: jelena.premovic@gmail.com

UVOD / INTRODUCTION

Životna sredina predstavlja sve ono što nas okružuje, odnosno, sve ono sa čime je direktno ili indirektno povezana čovekova životna i proizvodna aktivnost (Hamidović, 2012). Čovekovo pravo na životnu sredinu je neminovno, ali je istovremeno odgovornost svakog čoveka da vodi računa o životnoj sredini i da je ne narušava. Zadatak pred nama je težak: naći balans između ekonomskih potreba i ekološki prihvatljivih rešenja. Naime, navedeni balans moguće je dostići primenom koncepta održivog razvoja koji upravo objedinjuje poželjne ekološke prakse i iznalazi mogućnosti njihove potpune primene u ekonomskim aktivnostima (Jović-Bogdanović, Janković, 2019).

Odmor na selu i interesovanje za njim počeli su da privlače veću pažnju tokom XIX veka i to kao odgovor na sve stresnije situacije sa kojima su se ljudi susretali u velikim industrijskim gradovima. Kako navodi Denda (2014), svako podneblje, sa svojim konkretnim karakteristikama, pruža mogućnost za odvijanje brojnih, kako prirodnih, tako i antropogenih procesa, među koje spada i turizam kao delatnost. Razvoj savremenog turizma započinje sredinom XX veka, kada poprima prve oblike masovnosti. Do tada, u XIX i početkom XX veka, turizam je predstavljao privilegiju elitnih klasa (Tomka, 2012). Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period od 2016. do 2025. godine izdvojila je ruralni turizam kao jedan od glavnih turističkih proizvoda u Republici Srbiji. U ruralnim područjima teži se formiranju i razvoju modela održivosti koji je u skladu sa kulturnim, socijalnim, ekonomskim i ekološkim kontekstom date sredine. Posebni oblici turizma, poput ruralnog turizma, etno-turizma, ekoturizma i mnogih drugih, mogu biti veoma značajni u oživljavanju, negovanju i razvoju seoskih mesta (Vujko i dr., 2012).

Teoretičari Nickerson i saradnici (2001) navode da je ruralni prostor osnovni resurs za razvoj ruralnog turizma i da se ova turistička aktivnost oslanja na potrebu gradskih stanovnika za mirom, čistim vazduhom, zdravom hranom i prostorom za rekreaciju na otvorenom. Ruralni turizam u Republici Srbiji nije dovoljno razvijen uprkos svim naporima koji se čine. Razvijenost ruralnog turizma posebno se vezuje za delove Centralne i Zapadne Srbije, ali i za Vojvodinu (Vesić i dr., 2021). Kao glavno oružje ruralnog turizma u našoj zemlji navode se autentična i netaknuta priroda i tradicionalna kuhinja, koja privlači sve veći broj stranih turista ka neistraženim destinacijama. Evropske države različito definišu pojam ruralnog turizma. Primera radi, Finci pod ruralnim turizmom podrazumevaju iznajmljivanje malih seoskih kuća, Slovenci prvenstveno misle na turi-

zam na porodičnim gazdinstvima, Grci smatraju da su za ruralni turizam dovoljne sobe opremljene tradicionalnim nameštajem u kojima se služi tradicionalni doručak (Jelinčić, 2007). Razvoj ruralnog turizma je dobar adut revitalizacije mnogih seoskih površina. Samim tim, njegovom promocijom može se zaustaviti odlazak mlađe populacije stvaranjem elementarnih uslova za opšti, znatno viši komfor seoskih naselja. Na ovaj način mladi ljudi mogu pronaći ekonomske i socio-kulturne motive za život u ruralnoj sredini. Kako je ruralni turizam bitna komponenta integralnog i održivog razvoja ruralnih regiona u celosti, ne čudi što se u zemljama sa razvijenom turističkom ponudom ovom konceptu posvećuje velika pažnja.

Pošto se najveći broj prirodnih resursa (flora, fauna, voda, zemljište, pejzaži, autohtona kultura, arheološka nalazišta, itd.) nalazi na seoskom području, neophodno je uspostavljanje funkcionalne veze između ruralnog i ekoturizma. Da bi se ovo ostvarilo, a uz poštovanje principa održivog razvoja, dato je rešenje za povezivanje ova dva oblika turizma (Milovanović-Kanjevac i dr., 2008). Ekoturizam je nastao kao potreba za zaštitom životne sredine kako bi se očuvala mesta sa netaknutom prirodom, ali i biljni i životinjski svet koji je nastanjen na njemu. Narušen odnos čoveka prema prirodnim resursima, kao posledica masovne proizvodnje i potrošnje, utiče na ponašanje savremenog čoveka, koji ne samo da koristi prirodu, nego je i devastira do krajnjih granica (Munitlak Ivanović, Mitić, 2019).

Proces globalizacije direktno utiče na ekspanziju ekoturizma. Sve učestaliji podaci o ekološkim katastrofama u svetu kod čoveka stvaraju potrebu da se ostvari kontakt sa prirodom. Udeo ekoturizma u ukupnim turističkim kretanjima u svetu iznosi oko 5%. Ipak, u nekim državama ekoturizam je osnovni generator deviznog priliva. U Kostariki, na primer, unosniji je od izvoza banana, u Tanzaniji i Keniji od izvoza kafe, a u Indiji od izvoza tekstila i nakita (CDOP, 2015).

Ekoturizam se odnosi na očuvanje biodiverziteta, na održavanje dobrobiti lokalnog stanovništva, uključuje odgovorno delovanje turista i turističke privrede, usmerava se ka malim grupama, zahteva najmanju moguću potrošnju neobnovljivih resursa i dr. (Drljević i dr. 2019). Generalno, principi ekološkog turizma podrazumevaju:

- minimiziranje fizičkog, socijalnog, bihejvioralnog i psihološkog uticaja;
- izgradnju ekološke i kulturne svesti;
- obezbeđenje pozitivnog iskustva za goste i domaćine;
- stvaranje direktnih finansijskih koristi za očuvanje prirode;

- generisanje finansijskih koristi kako za lokalno stanovništvo, tako i za privatni sektor;
- isporučivanje nezaboravnih iskustava za goste, koja omogućavaju povećanje svesti o političkoj, ekološkoj i društvenoj klimi zemlje domaćina;
- projektovanje, izgradnju i upravljanje objektima koji imaju nizak uticaj na okruženje;
- prepoznavanje prava i duhovnih uverenja domaćina starosedelaca, sa ciljem njihovog osnaživanja i očuvanja autentičnosti (Radosavac, Todorov, 2021).

Teritorija Kosova i Metohije kao južna pokrajina Srbije godinama važi za ne toliko razvijen prostor. Nažalost, sve češće migracije stanovništva predstavljaju veliki problem koji se direktno odražava i na deagrarizaciju. Međutim, turizam može biti jedno od idejnih rešenja za postizanje pozitivnih promena. Naravno, efekti bi bili veći ukoliko bi se ostvario pozitivan uticaj, i na životnu sredinu, i na kulturu domicilnog stanovništva.

Prirodni potencijali Kosova i Metohije predstavljaju dobru osnovu za razvoj ekološkog turizma, a dalji razvoj bi mogao da utiče i na održivi razvoj celokupnog područja. Cilj rada je istraživanje trenutnog stanja i potencijala za razvoj ekoturizma na Kosovu i Metohiji, a sve to radi isticanja da bi ovaj popularizovani oblik turizma mogao postati značajan faktor ruralnog i održivog razvoja.

1. MATERIJALI I METODE / MATERIALS AND METHODS

Proces istraživanja sproveden je u dve faze. Prvu, početnu fazu autori su započeli prikupljanjem relevantne literature u vezi sa tematikom ruralnog turizma, ekoturizma, održivog razvoja i prirodnim potencijalima Kosova i Metohije. Ova faza je poznata kao „istraživanje za stolom“ ili „desk research“. Elektronsko anketno istraživanje sprovedeno je u 13 opština na Kosovu i Metohiji. Anketni upitnik sastavljen je od strane autora i korišćen je kao osnovno sredstvo istraživanja. Upitnik se sastoji iz dva dela. Prvi deo upitnika podrazumeva socio-demografske karakteristike ispitanika, kao što su, pol, godine starosti, opština u kojoj žive, bračno stanje, broj članova domaćinstva, stepen obrazovanja i visinu mesečnih primanja. Drugi deo upitnika odnosi se na stavove ispitanika o potencijalima razvoja ruralnog i ekoturizma na Kosovu i Metohiji, njihovom zadovoljstvu elementima ponude opštine u kojoj žive kao potencijalne turističke destinacije, ali i o prednostima i nedostacima razvoja ekoturizma. U ovom delu je primenjena i petostepena Likertova skala za ispitivanje stepena slaganja ispitanika sa ponuđenim tvrdnjama o značaju ekoturizma.

Ispitanicima je data mogućnost da iznesu svoje mišljenje i da daju predloge o razvoju ekoturizma na Kosovu i Metohiji, kako bi se prevashodno započelo od unapređenja ekoturizma u opštini u kojoj žive. Za utvrđivanje pouzdanosti upitnika koji je kreiran u ove svrhe, a uz pomoć statističkog paketa IBM SPSS Statistics-version 26, izračunat je Kronbahov koeficijent. Granična vrednost pouzdanosti iznosi $\alpha > 0,70$, a vrednost Kronbahovog koeficijenta upitnika u ovom istraživanju je (0,90), što prelazi graničnu vrednost. Na osnovu navedenog zaključuje se da je upitnik koji je korišćen u ove svrhe pouzdan. Pored terenskog istraživanja, u radu su korišćene i metode analize i sinteze, induktivno-deduktivna metoda, kao i metoda deskripcije i metoda posmatranja.

2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

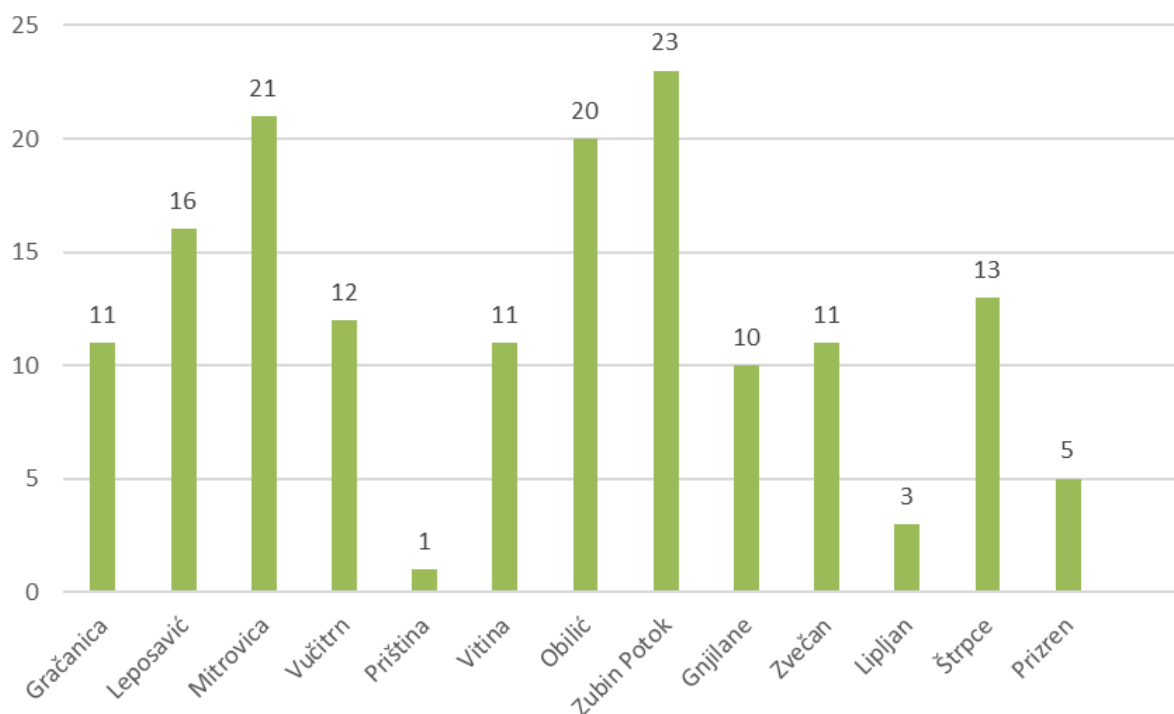
Oživljavanje sela i sprečavanje njihovog nestajanja na teritoriji Kosova i Metohije prevashodno se odnosi na unapređenje privrednih aktivnosti kako bi se obezbedili egzistencijalni uslovi života na selu. Kao jedno od rešenja nameće se turističko oživljavanje i razvoj ekoturizma kroz proces stvaranja turističkih proizvoda i usluga. Prazna sela ne podrazumevaju nenastanjena sela, već sela koja je napustilo preko 60% ili 70% stanovništva, uglavnom mladih ljudi, te je ovaj proces pratila i senilizacija sela koja za posledicu ima prosečnu starost stanovništva od preko 50 ili 60 godina (Matić, 2008). Uvreženo je mišljenje da drama nestajanja tradicionalnog sela predstavlja istorijsku nužnost protiv koje se ne može boriti. Ipak, pre će biti da je to koncentrisana srpska nemarnost, zaboravi korena, onog bitnog i suštinskog (Ostojić, Marković, 2021). Takođe, na Kosovu i Metohiji ne treba zaboraviti postojanje različitih kvalitativnih benefita kojima istorijsko nasleđe doprinosi razvoju ekonomije. Ovde se pre svega misli na (Radović i dr., 2018; Đurić i dr., 2021):

- privlačenje turista i kreiranje novih radnih mesta;
- turizam kao važnu polaznu tačku za dalji ekonomski razvoj;
- podsticaj ekonomiji (malim i srednjim preduzećima);
- jačanje društvene kohezije zajednice;
- razvijanje veština mladih i njihove volonterske sklonosti i želje da ostanu u lokalnoj zajednici.

Istraživanje je sprovedeno u februaru i martu 2022. godine. U istraživanju su učestvovala 92 ispitanika muškog pola i 65 ispitanica ženskog pola. Kada je reč o ostalim demografskim karakteristi-

kama, dobijeni rezultati pokazuju da je uglavnom reč o ispitanicima između 20 i 30 godina starosti (43,3%), visokog stepena obrazovanja (29,3%), koji

žive u bračnoj zajednici (38,95%), sa prosečno četiri člana po domaćinstvu (53,5%) i prosečnim mesečnim prihodima koji su veći od 80.000 dinara (29,9%).

Grafikon 1 - Struktura uzorka prema mestu stanovanja

Graph 1 - Sample structure by place of residence

Izvor: Istraživanje autora / Source: Author's research

Više od 50% stanovništva na Kosovu i Metohiji živi u ruralnim sredinama i primarno se bavi poljoprivredom koja je još od davnina predstavljala osnovnu delatnost na ovim prostorima. Bogato poljoprivredno zemljište pogodno je za razvoj voćarstva, povrtarstva, ratarstva i vinogradarstva. Zastarela domaćinstva ne mogu biti temelj razvoja ruralnog i ekoturizma na Kosovu i Metohiji. Ova aktivnost je idealna za mlađu populaciju koja živi u ovim kraje-

vima, pogotovo što ona može zaustaviti sam proces migracije omladine sa sela, pa je samim tim i od velike važnosti za obnovu i opstanak srpskih domaćinstava. Omladini na selu treba prepustiti inicijativu i pružiti svaki društveni podsticaj, što podrazumeva upoznavanje sa itekako dobrim iskustvima ruralne turističke privrede kod nas i u svetu. Kao i na drugim mestima, i ovde znanje mora biti proizvodna snaga (Ostojić, Marković, 2021).

Tabela 1 - Delatnost kojom se ispitanici primarno bave na svom domaćinstvu u odnosu na njihove godine starosti

Table 1 - Activity that the respondents are primarily engaged in their household in relation to their age

Godine ispitanika	Delatnost kojom se bavite u svom domaćinstvu					Σ
	Poljoprivreda	Stočarstvo	Proizvodnja hrane	Seoski turizam	Ništa od navedenog	
21-30	18	9	8	9	24	68
31-40	2	4	6	0	15	27
41-50	6	2	6	4	4	22
51-60	5	1	5	4	5	20
60 i više	4	4	1	1	5	15
Σ	35	20	26	18	53	157

Izvor: Istraživanje autora / Source: Author's research

Ruralni turizam se razvija unutar onih područja u kojima je očuvana životna sredina, gde postoje

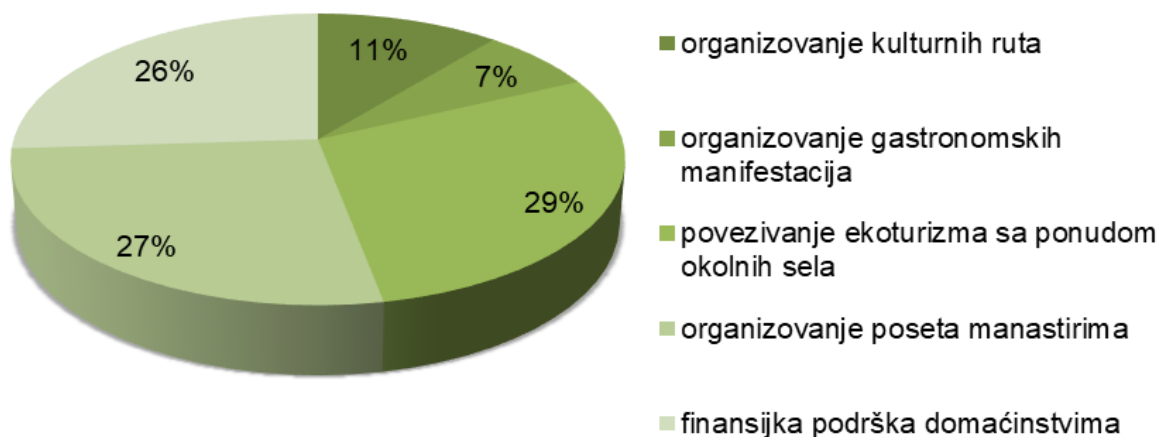
bogata flora i fauna i negovan odnos lokalne zajednice sa kulturom, tradicijom, običajima i gastronomijom.

mijom svog kraja. Anketno istraživanje pokazalo je da najveći broj ispitanika (49,7%) smatra da je ruralni turizam na Kosovu i Metohiji delimično razvijen, a kao osnovne motive poseta turista Kosovu i Metohiji navode pasivan odmor i relaksaciju (19,7%), nova iskustva (24,2%), posete rođacima i prijateljima (41,4%), posete manastirima i brojnim kulturnim objektima (53,5%), ali i degustaciju ponude gastronomije i vina (24,7%).

Ponuda ruralnog turizma se ne odnosi samo na vidljive i opipljive karakteristike prirode, prirodnih staništa, kulturno-istorijskih spomenika, poljoprivrednih zemljišta, gastronomiju, već obuhvata i one nevidljive, ali svakako suštinski značajne, kao što su gostoljubivost, ljubaznost, negovanje običaja, zaštitu životne sredine, komunikaciju i prepričavanje lokalnih priča i umotvorina koje su karakteristične za dato lokalno područje. Upravo taj doživljaj jedinstvene multidimenzionalne mreže života, ostvaren kroz lični kontakt s lokalnim stanovništvom, čini ruralni turizam izrazito jedinstvenim (Đorđević-Milošević, Milovanović, 2012).

Teritorija Kosova i Metohije je podeljena na sledeće turističke regione: centralni deo Prištine, turistički region Prokletija, region Šar planine, Pomoravlja, Kosovske Mitrovice i Bajgorske Šalje. Postoji podatak da je časopis The New York Times predstavio Kosovo i Metohiju kao jednu od 40 turističkih destinacija koju treba posetiti u 2011. godini (Radović i dr., 2018).

Odnos turizma i životne sredine može se posmatrati sa aspekta uticaja turizma na očuvanje životne sredine i sa aspekta uticaja životne sredine na razvoj turizma. Svetska zdravstvena organizacija identifikuje pet osnovnih ekoloških uslova za zdravu životnu sredinu, i to: čist vazduh, dovoljne količine bezbedne vode za piće, bezbednu i nutricionu dobro izbalansiranu ishranu, bezbedna i mirna naselja i stabilne ekosisteme u kojima ljudi kvalitetno žive (Krvavac, Jovanetić, 2010). Ukoliko se posmatra razvoj ekoturizma u korelaciji sa životnom sredinom može se istaći da su navedeni uslovi ključni za razvoj i unapređenje ekoturističkog procesa.

Grafikon 2 - Preporuke ispitanika o unapređenju razvoja ekoturizma na Kosovu i Metohiji
Graph 2 - Respondents' recommendations on improving the development of ecotourism in Kosovo and Metohija

Izvor: Istraživanje autora / Source: Author's research

Postoji visoko statistički značajan odnos između varijabli „delatnost kojom se bavite“ i „nivo razvoja ekoturizma turizma na Kosovu i Metohiji“ ($p=0,031$) uz Pirsonov koeficijent korelacije koji je prilično nizak ($p=0,172$). Neznatna pozitivna veza između posmatranih varijabli posledica je različitih delatnosti kojima se ispitanici bave. Naime, ispitanici se u opštinama Gračanica, Leposavić i Vučitrn pretežno bave poljoprivredom, stočarstvo je zastupljeno u opštini Štrpce, meštani opštine Obilić su uglavnom usmereni na proizvodnju hrane, a seoski turizam je primarna delatnost ispitanika u Zubinom Potoku. Bitno je naglasiti da postoji visok stepen interesovanja za

bavljenje organskom proizvodnjom u svim opštinama i okruzima na Kosovu i Metohiji, uz određeni stepen varijacija. Poljoprivredni proizvođači u Kosovskom i Kosovskomitrovačkom okrugu se većinski nalaze u fazi konverzije ka organskoj proizvodnji (Bojičić, Tripković, 2021). Navedeno implicira da poljoprivreda i ekoturizam predstavljaju oblasti sa najviše razvojnih mogućnosti.

Ukoliko se pravi poređenje između ekoturizma i principa zaštite životne sredine, jasno je da je ekoturizam skoro u potpunosti kompatibilan sa konceptom i ciljevima ostvarenja visokog kvaliteta životne sredine. Dakle, postoji veoma visoko statistički zna-

čajan odnos ($p=0,000$; $p=0,457$) između varijabli „nivo razvoja ekoturizma na Kosovu i Metohiji“ i „očuvana životna sredina“. Ekoturizam kao podsegment ruralnog turizma podrazumeva niz aktivnosti i usluga koje stanovništvo u ruralnim oblastima organizuje na osnovu elemenata koji karakterišu date ruralne oblasti. Pirsonov koeficijent korelacije ($p=0,455$) između varijabli „nivo razvoja ekoturizma na Kosovu i Metohiji“ i „uređenje i čistoća sredine“ uz statističku značajnost ($p=0,010$) govori da su ispitanici svesni značaja zaštite životne sredine i primene principa održivog razvoja u budućem turističkom ruralnom i eko razvoju, te da bi mogli da iskažu interesovanje za bavljenje ekoturizmom u svom kraju.

Na teritoriji opštine Zubin Potok nalazi se jezero Gazivode poznato kao Srpska Atlantida i jedno je od najvećih prirodnih potencijala na ovim prostorima. Sve više ljudi tokom godine obilazi ovaj kraj uživajući u lepoti, čistoj prirodi i divnom pogledu, te nije ni čudo što se najveći broj ispitanika baš u ovom kraju bavi ruralnim turizmom i ekoturizmom. Okružen planinama, Mokra Gora i Rogozna, i rekom Ibar, Ibarski Kolašin u ovoj opštini pleni svojom netaknutom prirodom čijoj lepoti nije odolela ni dobro poznata i čuvena dinastija Nemanjića. Lokalno stanovništvo zajedničkim snagama pokušava da unapredi ponudu ovog kraja, trudeći se da izgradi atraktivne ekodestinicije u kojima će turisti moći da provode svoje slobodno vreme, uživajući u zdravoj hrani i organskim proizvodima Zemljoradničke zadruge „Zubin Potok“. Međutim, nedostatak jezera Gazivode koji se postepeno ispravlja jeste ljudski kapital i samim tim je neophodno angažovati profesionalce sa zna-

njem i veštinama koji će staviti u funkciju razvoj ove destinacije i osigurati njenu održivost u budućnosti.

Ekoturizam na Kosovu i Metohiji mora biti planiran tako da se potencijalnim posetiocima predstave skrivene vrednosti područja, a da se istovremeno ne ugrožava život lokalnog stanovništva, njegov mir i životna sredina. Između varijabli „nivo razvoja ekoturizma na Kosovu i Metohiji“ i „parkovi i zelene površine“ takođe postoji veoma visoko statistički značajan odnos ($p=0,000$; $p=0,412$), što znači da su zaštićena prirodna područja dobra osnova za razvoj ekoturizma na Kosovu i Metohiji.

Šar-planina je dobila ime po svom planinskom predelu i 1993. godine proglašena je nacionalnim parkom. Specifične geološke, geomorfološke i klimatske osobenosti, izuzetno hidrološko, florističko i faunističko bogatstvo i izrazite karakteristike zakonom zaštićenog prostora od 39.000 ha u okviru opština Kačanik, Suva reka, Štrpce, Prizren i Dragaš svrstavaju nacionalni park „Šar-planina“ u značajan centar svetskog prirodnog bogatstva (Redžić, 2014). Mogućnosti za razvoj ekoturizma u nacionalnom parku su velike. Nacionalni park pruža mogućnosti za brojne oblike boravka, kretanja i aktivnosti, kao što su izleti, jahanje, boravak u bačilima, proizvodnju ekološke zdrave hrane u količinama koje neće remetiti postojeću prirodnu ravnotežu i programe sa prirodnim, autohtonim i tradicionalnim gastro specijalitetima i pićem (restorani, gastro tematski putevi) uz tradicionalnu arhitekturu, svakako su značajni potencijali nacionalnog parka koji mogu doprineti privrednom preporodu sela (Redžić, 2014).

Tabela 2 - SWOT analiza ekoturizma na Kosovu i Metohiji
Table 2 - SWOT analysis of ecotourism in Kosovo and Metohija

<p style="text-align: center;">SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • raznovrstan biljni i životinjski svet; • prepoznavanje područja u geografskom smislu; • čist vazduh i bistre reke; • postojanje manifestacija; • značajni mineralni izvori; • hidrografski potencijali; • povoljna klima. 	<p style="text-align: center;">SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna informisanost lokalnog stanovništva o prednostima ekoturizma; • nerazvijena turistička infrastruktura; • nedovoljna finansijska podrška; • nedovoljan broj domaćinstava koji su uključeni u razvoj ekoturizma u svojoj opštini; • nedostatak adekvatnih objekata za smeštaj.
<p style="text-align: center;">ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključivanje ekoturizma Kosova i Metohije u turističku ponudu Srbije; • bogata tradicija, ali i kulturno nasleđe lokalnog stanovništva; • postojanje poznatih lokalnih proizvoda (vino, med, paprika). 	<p style="text-align: center;">PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • ugrožavanje biodiverziteta; • zagađenje sredina čvrstim i hemijskim otpadom; • branje lekovitog bilja za sopstvene potrebe; • nedovoljna uloga lokalne zajednice u sistemu zaštite životne sredine.

Izvor: Istraživanje autora / Source: Author's research

Jasno je da je ekoturizam relativno mlada pojava, što se može objasniti delovanjem velikog broja razloga, subjektivne i objektivne prirode. Dosadašnje izlaganje u ovom radu istaklo je složenost potencijala i motivskih kretanja, pa i težnju i želju da blagorodni turistički potencijali i proizvodi Kosova i Metohije postanu najznačajnije komponente integrisanih turističkih proizvoda na ovim prostorima. Pored jezera Gazivode i Šar planine, na Kosovu i Metohiji se nalazi još 96 zaštićenih prirodnih zona, među kojima je 11 prirodnih rezervata, 82 prirodna spomenika, dva regionalna parka i jedan šumski. Ljubitelji prirode bi svakako istražili prirodne lepote Kanjona Miruše na levoj pritoci Belog Drima ili Mermernu pećinu smeštenu u selu Donja Gadimlja, u opštini Lipljan. Ekoturizam podrazumeva i brojne aktivnosti tokom odmora, tako da se potencijalnim turistima pruža mogućnost ronjenja i jedrenja, skijanja u ski centru Molika, obilazak manastira i planinarenje po Rugovskoj klisuri.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Očuvana prirodna sredina, različite geografske pojave i raznovrsnost flore i faune, pored ruralnih sredina sa bogatim kulturnim nasleđem, jesu epiteta koji karakterišu područje Kosova i Metohije. Međutim, zloupotrebljavanje prirode i nedovoljna motivisanost za razvoj ove vrste turizma dovode do toga da je ona slabo razvijena na ovim prostorima. Ispitanici kao ključne razloge nedovoljne razvijenosti ekoturizma navode: nedostatak finansijske, institucionalne i pravne podrške, nedostatak finansijskih sredstava za sprovođenje promocije politike ekoturizma, imidž Kosova i Metohije kao turističke destinacije u svetu, uticaj ekonomskih, političkih i mnogih drugih događaja na kretanje turističke tražnje i nedovoljnu prepoznatljivost resursnog potencijala sela Kosova i Metohije kao destinacije ekoturizma.

Istraživanje je pokazalo da razvoj ekoturizma na ovim prostorima može biti polazna osnova za smanjenje migracija. Takođe, dobro isplaniran i organizovan ekoturizam može dovesti i do izgradnje značajnih infrastrukturnih objekata u ovim svakako divnim krajevima, čime bi se poboljšali uslovi života lokalnog stanovništva. Za dalji razvoj ovog oblika turizma neophodna je aktivna podrška pojedinaca, društvenih, političkih i drugih institucija. Jedna od preporuka je i obnova lokaliteta i objekata, a sve to da bi se povećala posvećenost lokalnom području, nasleđima i običajima. Albert Ajnštajn je rekao: „Zagledaj se duboko, duboko u prirodu, tada će ti sve biti mnogo jasnije“.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Bojičić, R., Tripković, A. (2021). Organska proizvodnja na Kosovu i Metohiji kao šansa za razvoj srpskih gazdinstava, Međunarodni naučni skup *Značaj Mini-Šengena za evrointegracije Zapadnog Balkana*, Kosovska Mitrovica, 12-13. novembar, str. 453-469.
- [2] CDOP. (2015). *Eko-sela kao model ruralnog razvoja i ekonomskog osnaživanja srpskih sela*, dostupno na: <http://cdop.rs/wp-content/uploads/2017/09/EKO-SELO-sveze-INTERNET-novo.pdf>.
- [3] Denda, S. (2014). Održivi razvoj parka prirode Palić – želja ili realnost, *Recycling and Sustainable Development*, 7(1), 35-43.
- [4] Drljević, V., Šiljak, V., Stefanović, Ž., Toskić, D., Aleksić, D. (2019). Prirodni potencijali Lovćena za ekološki sportski turizam, *Ecologica*, 26(96), 475-480.
- [5] Đorđević-Milošević, S., Milovanović, J. (2012). *Održivi turizam u funkciji ruralnog razvoja - Mala poljoprivredna gazdinstva i ruralni turizam u Srbiji*. Fakultet za primenjenu ekologiju - Futura, Univerzitet Singidunum, Beograd; Agroznanje, Vršac; FAO, Budimpešta. Dostupno na: https://seerural.org/wpcontent/uploads/2013/04/Održivi_Turizam_elektronsko_izdanje.pdf.
- [6] Đurić, K., Vukoje, V., Miljatić, A. (2021). Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti kao faktor održivog ruralnog razvoja. *Ecologica*, 28(104), 611-618.
- [7] Hamidović, Dž. (2012). Krivičnopravna zaštita životne sredine i održivi razvoj naše zemlje, *Socioeconomica*, 1(2), 235-245.
- [8] Jelinčić, D. A. (2007). Agroturizam u evropskom kontekstu. *Stud. Ethnol. Croat.* (Zagreb), 19, 269-291.
- [9] Jović-Bogdanović, A., Janković, M. (2019). Obezbeđenje sigurnosti i održivosti životne sredine u gradovima i naseljima, *Ecologica*, 26(96), 449-454.
- [10] Kravavac, Lj., Jovanetić, V. (2010). *Vodič kroz zaštitu i unapređivanje životne sredine*, Užički centar za prava deteta, Užice, dostupno na: http://ucpd.rs/wp-content/uploads/2018/04/vodic_kroz_zastitu_i_unapredjivanje_zivotne_sredine.pdf.
- [11] Matic, M. (2008). Prazno selo: nove ekonomske mogućnosti ili tavorenje u gradu. *Zbornik EI, SANU* 24. dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-9467/2012/1452-94671202073S.pdf>.
- [12] Milovanović-Kanjevac, K. (2008). Spoj seoskog i eko turizma, *Kvalitet*, 18(7), 104-107.

- [13] Munitlak, Ivanović, O., Mitić, P. (2019), Ekološka odgovornost u konceptu održivog razvoja i uticaj prirodnih katastrofa na rezilijentnost privrede, *Ecologica*, 26(96), 455-462.
- [14] Nickerson, N.P., Black, R.J., McCool, S.F. (2001). Agritourism: Motivations behind farm/ranch business diversification. *Journal of Travel Research*, 40(1), 19-26.
- [15] Ostojić, M., Marković, Lj. S. (2021), *Održivi razvoj seoskog turizma u Moravičkom kraju*, dostupno na: <https://ivatourism.org/wp-content/uploads/2021/09/SEDUzice-2011sr.pdf>.
- [16] Radović, V., Katanić, Z., Pezo, L. (2018), Važnost valorizacije srpskog kulturno-istorijskog nasleđa Kosova i Metohije u cilju razvoja turizma, *TIMS ACTA*, 12, 5-15.
- [17] Radosavac, A., Todorov, P. (2021), Održivi turizam u funkciji zaštite životne sredine, Šesta međunarodna naučno-stručna studentska konferencija SKEI 2021, *Savremeni krizni menadžment*, Beograd, 26. maj 2021.
- [18] Redžić, B. (2014), Selektivni oblici turizma u funkciji održivog razvoja nacionalnog parka „Šar planina”, *Bizinfo* (Visoka poslovna škola strukovnih studija - Blace), 5(2), 15-32.
- [19] Tomka, D., Jegdić, V. (2012), *Turizam i lokalni razvoj*. Novi Sad, Fakultet za sport i turizam, dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-9467/2013/1452-94671302153j.pdf>.
- [20] Vesić, M., Bolović, J., Todorović, N., Pavlović, S. (2021). Uticaj pandemije COVID-19 na održivi razvoj ruralnog turizma u turističkoj regiji Zapadna Srbija, *Ecologica*, 28(103), 451-458.
- [21] Vujko, A., Gajić, T., Kovačević, B. (2012). Turizam u zaštićenim prirodnim prostorima – ekoturizam Fruške gore. *Škola biznisa*, 4/2012, 8-16.